

Opäť o Goodmanovej novej záhade indukcie¹

EUGEN ZELENÁK

Katedra filozofie. Filozofická fakulta. Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1. 034 01 Ružomberok. Slovenská republika
eugen.zelenak@ku.sk

O názoroch Nelsona Goodmana bolo napísaných veľa prác. Zaujmu sa tešili tak jeho postrehy z oblasti filozofie vedy, ako i jeho úvahy z filozofie umenia. Analýzam bol podrobený jeho nominalizmus, konštruktivizmus aj irealizmus. Jednou z najdiskutovanejších pritom ostáva tzv. Goodmanova nová záhada indukcie (NZI), ktorej sa týka i polemika na stránkach *Filozofie a Organonu F*.² Lukáš Bielik sa pustil do kritiky NZI, avšak hneď v prvom článku Bielik (2011) ju predstavil neadekvátne a i jeho ďalšie dva príspevky o tejto téme Bielik (2013a) a Bielik (2013b) obsahujú diskutabilné momenty. Ako postupne ukážem, jednak v nich nevhodne posúva kontext, v rámci ktorého Goodman formuloval svoj nový problém (časť 1) a navyše oponuje verzii nominalizmu, ktorú Goodman nezastáva (časť 2).

Na jednej strane Bielikovi ďakujem za spresnenie viacerých jeho pôvodných vyjadrení, za úsilie domyslieť niektoré postrehy (príkladom je diskusia o vlastnosti *zedrý* – tú však treba považovať za relatívne samostatnú Bielikovu reakciu na Macove pripomienky, pretože Goodmanovi sú vlastnosti cudzie) i za kritiku, ktorú mi adresuje. Na druhej strane, v jeho odpovediach sa stále nachádza problematický výklad NZI. V tomto príspevku odhalím

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu č. 4/2012 z Fondu na podporu vedy FF KU v Ružomberku. Za pripomienky k predchádzajúcej verzii ďakujem L. Bielikovi a M. Drobňákovi. Neznamená to však, že súhlasia s mojimi názormi.

² Sériu článkov začal Lukáš Bielik svojou kritikou Goodmanovej záhady v práci Bielik (2011), na ktorú najskôr reagoval Róbert Maco (2012) a neskôr i ja v texte Zeleňák (2012). Na obe state Bielik publikoval osobitné odpovede Bielik (2013a) a Bielik (2013b) a medzičasom sa do diskusie zapojil i Matej Drobňák (2013).

niektoré nedostatky jeho úvah a pritom stručne poukážem na to, ako treba správne rozumieť Goodmanovým postrehom. Ak sa totiž čitateľ oboznámi s Goodmanovými názormi a s NZI práve cez optiku Bielikových textov, môže si vytvoriť chybnú predstavu nielen o danej záhade, ale tiež o iných názoroch Goodmana.³

1. Humov a Goodmanov problém indukcie

Bielik si vo svojej odpovedi Macovi stanovil ambiciózny cieľ. Chce totiž ukázať, že „buď Goodmanova záhada indukcie nie je *novým* problémom indukcie, alebo jeho problém nie je problémom *indukcie*“ (Bielik 2013a, 345). Začnime Bielikovou úvahou, podľa ktorej Goodman v podstate neformuluje nový, ale starý (Humov) problém indukcie. Zjednodušene povedané, autor prichádza s týmto záverom preto, lebo miestami posúva už samotný výklad Humovho problému. Keďže už Humov problém občas charakterizuje tak ako Goodman a početná výkladová literatúra charakterizujú až NZI, tak mu z toho vyplýva, že NZI nie je nový, ale starý (Humov) problém.

V skutočnosti je situácia trochu komplikovanejšia, pretože Bielik je pri opise Humovho problému minimálne dvojznačný. Niekedy sa správne odvolá na bežné chápanie daného problému a povie, že tu ide o otázku „či existuje ‚nejaký racionálny základ úsudku (inference) z pozorovaného na nepozorované‘“ (Bielik 2013a, 346, pozn. 3). Inokedy jeho vyjadrenia naznačujú, akoby pod Humovým problémom rozumel niečo, čo je výrazne bližšie Goodmanovmu problému. Bielik uvádza: „Ak má *Humov pôvodný problém* indukcie svoje *riešenie*, t. j. ak existuje zdôvodnenie aspoň niektorých induktívnych úsudkov určitého druhu ...“ (Bielik 2013a, 345). Naznačuje tu teda, akoby pri Humovom probléme nešlo o zdôvodnenie indukcie či induktívnych úsudkov vo všeobecnosti, ale akoby tu išlo o zdôvodnenie *aspoň niektorých* induktívnych úsudkov. Pozrime sa na to trochu detailnejšie. Dvojznačnosť Bielikovho chápania Humovho problému dokladá i nasledovný dlhší citát. Do hranatých zátvoriek som pritom vložil čísla, za ktorý-

³ Skutočnosť, že Goodmanove názory z rôznych oblastí filozofie sú navzájom úzko previazané, dokladajú Cohnitz – Rossberg (2006) a konštatuje to i Jeník (2011, 41). Napr. jeho vyjadrenia o úlohe zvyku či ukotvenosti (entrenchment) v súvislosti s vedecskými zákonmi – ide tu o kľúčovú vec pre jeho riešenie NZI – majú obdobu i v jeho postrehoch o indoktrinácii a realizme pri jeho analýze symbolov a umenia (pozri Hrkút 2012).

mi nasleduje vyjadrenie formulujúce prvé, resp. druhé chápanie Humovho problému:

... ide o problém [1] „zdôvodnenia induktívnych úsudkov“, presnejšie, ... ide o otázku, [2] „... či existuje kritérium alebo princíp, ktorý by nás oprávňoval spoliehať sa na niektoré induktívne úsudky či odvodenia a ktorý by odlíšil ‚oprávnené‘ induktívne inferencie od tých nespoľahlivých“. [Bielik 2011, 746, pozn. 3] Vo všeobecnosti teda možno Humov pôvodný problém formulovať ako otázku, či [1] sme oprávnení usudzovať z premís o tom, čo pozorujeme, na záver vyjadrujúci to, čo sme nepozorovali. Ak by sme sa pozreli na Goodmanovo vymedzenie „starého problému indukcie“, narazili by sme na podobnú charakterizáciu problému (Bielik 2013a, 346).

Rozlíšme teda dva výklady Humovho problému. Podľa chápania (1) tu ide o problém zdôvodnenia indukcie *vo všeobecnosti* či o problém oprávnenosti usudzovať z pozorovaného na nepozorované. Práve to je problém, ktorý sa v literatúre bežne považuje za problém indukcie alebo za Humov problém indukcie v jeho tradičnej formulácii (pozri napr. Popper 1983, 107; Cohnitz – Rossberg 2006, 30-31; Bonjour 2010, 638-639; Sankey 2008, 250). To je tiež problém, ktorý, ako v citáte i Bielik správne uvádza, Goodman považuje za Humov problém indukcie. Takže práve v reakcii na tento problém (a ďalšie postrehy o konfirmácii) Goodman rozvíja svoje úvahy a ukazuje, že existuje i *nový* problém, ktorý neskôr nazve „nová záhada indukcie“. Je však práve toto problém, ktorý Hume v skutočnosti rieši, a nie iba problém, ktorý sa mu bežne pripisuje? Poctivé zodpovedanie tejto otázky by si vyžadovalo detailnejší rozbor a odvolávky na Humove diela. Keďže ani Bielik nič také nerobí, i ja sa obmedzím na konštatovanie, že si myslím – kým mi niekto na základe textovej evidencie neukáže opak –, že práve to je problém, ktorému sa venuje i samotný Hume.⁴

⁴ Okrem bežnej výkladovej literatúry hovorí v prospech tejto alternatívy viacero „vedľajších dôkazov“. Ako je známe, Hume veľmi úzko (až neoddeliteľne) prepája úvahy o usudzovaní z minulého na budúce a úvahy o príčinnosti. Zjednodušene, podľa Huma obe záležitosti zakladá opakovaná skúsenosť či zvyk. Voči Humovmu chápaniu príčinnosti sa však rozšírila výhrada, že nie všetky pravidelne združené dvojice sú v kauzálnom vzťahu (protipríkladom je noc a deň). I táto výhrada naznačuje, že Hume uvažoval zhruba nasledovne: Čo zakladá ideu príčinnosti (resp. usudzovanie z minulého na budúce)? Odpoveď: Pravidelné združenie. Hume teda *neuvažoval*: Čo robí z *niektorých* pravidelných následností (resp. z *niektorých* induktívnych inferencií) prípady príčinnosti (spo-

Naopak podľa chápania (2) je Humov problém indukcie o niečom inom. Podľa (2) tu nejde o zdôvodnenie indukcie vo všeobecnosti. Ide tu skôr o problém, ako rozdeliť triedu induktívnych inferencií na oprávnené/spoľahlivé a neoprávnené/nespoľahlivé. (Máme triedu induktívnych úsudkov. Ako z nich vyberieme *také*, ktoré sú zdôvodnené, oprávnené či spoľahlivé?) To je však v porovnaní s problémom (1) *nový* problém. Zhodou okolností, (2) je problém, ktorý má veľmi blízko tomu, čomu sa venuje Goodman. Zopakujem teda to, čo som uviedol už v predchádzajúcom texte Zelenák (2012, 530-532). Huma zaujíma, na základe čoho sme oprávnení z minulého usudzovať na budúce, resp. zo známeho na neznáme. Jeho odpoveď: Na základe zvyku získaného z opakovanej minulej skúsenosti. Goodman sa zaujíma o niečo *iné*: Ktoré zo všeobecných hypotéz sú zákonité, a teda konfirmovateľné? Hume teda odlišuje opakujúce sa od neopakujúceho sa. (Môžem z jedinej skúsenosti o tom, že po *A* nasledovalo *B* odvodiť, že ďalšie *A* bude *B*? Nie. Môžem na základe pravidelnej skúsenosti s tým, že po *A* vždy nasledovalo *B* odvodiť, že ďalšie *A* bude *B*? Áno.) Goodman však ukazuje, že tu vyvstáva *nový* problém, a to v rámci pravidelne sa opakujúcich následností. Niektoré z týchto pravidelných následností sú totiž zachytené zákonmi, ale iné nie. Niektoré zo všeobecných výrokov zachytávajúcích pravidelnú následnosť sú konfirmovateľné (a teda zákonité), ale iné nie sú konfirmovateľné. Vyjadrené v slovníku, ktorý je blízky Bielikovej formulácii problému (2): V prípadoch pravidelného združenia sú iba niektoré odvodenia z minulosti na budúcnosť oprávnené, ale iné nie.⁵

fahlivé úsudky)? Veď tým by v podstate anticipoval uvedenú výhradu kritikov a kritici by mu nemali čo vyčítať!

⁵ Existujú v rámci Goodmanovej diskusie o Humovi vyjadrenia, ktoré by mohli nepozorného čitateľa viesť k tomu, aby čítal Huma druhým (posunutým, Bielikovým) spôsobom? Možno. Na jednom mieste sa tu o Humovi hovorí, že rieši otázku „Prečo táto predikcia a nie iná?“ (Goodman 1983, 60). To môže pripomínať výklad (2), podľa ktorého Humovi ide o rozdelenie induktívnych úsudkov na dve skupiny. Domnievam sa, že uvedenú otázku treba vykladať v kontexte Humovej úvahy o tom, čo možno odvodiť z príčiny samej alebo z jedinej skúsenosti s nejakým javom (pozri napr. Hume 1996, 53 a nasl.). Napr. zo škrtnutia zápalkou o škatuľku možno odvodiť v podstate hocičo: zapáli sa škatuľka, zápalka ozelenie, zaznie hudba a pod. Hume sa práve v tomto kontexte pýta: Prečo teda predpovedáme jednu vec (zápalka sa zapáli) a nie inú (škatuľka sa zapáli)? Jeho riešenie: Až vďaka opakovanej skúsenosti a zvyku robíme prvú predpoveď. Aj tu teda ide Humovi o odlišenie opakujúceho sa od neopakujúceho a *nie* o odlišenie *v rámci* skupiny opakujúcich sa javov – to je až Goodmanov problém.

Bielik teda neuvážene mieša dva rôzne výklady Humovho problému indukcie. Podstatné je však to, že pre svoj záver využíva nekorektné, druhé chápanie Huma. Keďže v jeho podaní je už Humov problém predstavený ako Goodmanov problém, automaticky mu vychádza, že Goodman sa stále pohybuje „vo vodách“ Humovho problému a nepredkladá *nový* problém. V skutočnosti však chybu nerobí Goodman, ale Bielik. NZI neopakuje Humov pôvodný problém, ale Bielik podáva posunutý výklad Huma.

Venujme sa teraz Bielikovmu názoru, že NZI v skutočnosti nie je problémom *indukcie*. Držme sa pritom jeho formulácie, ktorá hovorí o induktívnych úsudkoch. Situácia je nasledovná. Máme triedu induktívnych úsudkov, avšak len časť daných úsudkov je taká, že ich premisy potvrdzujú ich príslušné závery. Autor dodáva:

Kľúč k odlišeniu induktívnych úsudkov, ktorých závery sú *potvrdivé*, od úsudkov, ktorých závery *potvrdivé nie sú*, spočíva podľa Goodmana v tom, že *závery tých prvých reprezentujú zákony, zatiaľ čo závery druhých nie sú reprezentované zákonmi*. Goodman však konštatuje, že kritérium odlišujúce zákony od náhodných generalizácií k dispozícii nemáme, a preto nevieme odlišiť induktívne úsudky, využiteľné v prospech teórie potvrdenia, od ostatných induktívnych úsudkov, ktorých záver nie je premisami potvrdený.

Všimnime si, že takto vymedzený problém nie je vlastne *problémom indukcie*, ale skôr *problémom odlišenia zákonov od náhodných, pravidelne sa opakujúcich javov*, resp. že ide o *problém odlišenia výrokov*, ktoré reprezentujú zákony, od tých, ktoré zastupujú len náhodné pravidelnosti. ... Jadro problému teda *nespochíva v indukciu*, ale *v odlišení zákonov od náhodných generalizácií*. Tento aspekt vymedzenia novej záhady indukcie neušiel len mojej pozornosti [Bielik 2011], ale aj Macovi a Zeleňákovi, ktorí ma upozorňovali na toto všeobecnejšie vymedzenie Goodmanovho problému (Bielik 2013a, 345).⁶

Je to stručný a nejasný „argument“, ktorý si vyžaduje dopracovanie. Po prvé, keďže autor tvrdí, že NZI nie je problém indukcie, musíme si ujasniť, čo vlastne podľa neho *je*, resp. *by bol* problém indukcie. Obávam sa, že v rámci tejto svojej úvahy to nehovorí – len opakuje, že NZI nie je problém

⁶ Na margo poslednej vety musím dodať, že jeden z *hlavných* bodov Macovej a mojej reakcie bolo upozornenie Bielika, že NZI je v skutočnosti problém odlišenia zákonov od náhodných generalizácií.

indukcie – a v iných častiach svojho článku, ako som sa pokúsil doložiť vyššie, predkladá rôzne výklady problému indukcie. Musím sa teda, žiaľ, pohybovať na tenkom ľade. Z kontextu práce sa domnievam, že Bielik problému indukcie rozumie dvojako (občas sa zdá, že pre neho ide dokonca o jednu vec): Ide o problém zdôvodnenia indukcie, prípadne o problém odlišenia induktívnych úsudkov, v ktorých sú premisy schopné potvrdiť záver od ostatných. Po druhé, raz to vyzerá tak, že Bielik zakladá svoj argument na zdôraznení toho, že uvedené dve odlišenia (dva problémy, t. j. problém indukcie a NZI) sú *iné* odlišenia (problémy), a preto NZI nie je problém indukcie. Inokedy sa zdá, že chce podčiarknuť, že v prvom prípade ide o odlišenie *úsudkov*, zatiaľ čo pri NZI ide o odlišenie *výrokov*, a preto tu nejde o problém indukcie. Zvážim obe možnosti a predložím i pozitívny výklad toho, prečo je NZI problémom indukcie. Pripomínam, že v oboch prípadoch – keďže sám autor argument jasne neformuluje – musím viacero vecí tvorivo domysliť.

1. Prijmeme na chvíľu Bielikovo predstavenie situácie. Ak tomu správne rozumiem, autor tvrdí, že jedným problémom je odlišenie dvoch druhov induktívnych úsudkov (v tomto kontexte zrejme práve to považuje za problém indukcie), ale iným problémom je odlišenie zákonov od náhodných generalizácií. Autor síce otvorene vyhlasuje, že u Goodmana je to druhé „kľúčom“ k tomu prvému, lenže podľa neho ani to zrejme neznamená, že ak sa niekto venuje druhému, t. j. „kľúču“, tak sa venuje i problému indukcie.⁷ Rozšírime takúto úvahu i na iné oblasti filozofie. Napr. priaznivci kontrafaktuálnej teórie príčinnosti ako David Lewis navrhujú, aby sme príčinnosť vymedzili cez kontrafaktuály (pozri Lewis 1973). Takýto projekt čelí mnohým úlohám: Tie „správne“ kontrafaktuály treba odlišiť od nesprávnych, ďalej treba vyriešiť problém ich pravdivostných podmienok, pričom „kľúčom“ je objasnenie podobnosti medzi možnými svetmi atď. Zvyčajne sa všetky tieto a ďalšie súvisiace problémy vykladajú ako súčasť Lewisovho riešenia *problému príčinnosti*. Ako sa však dozvedáme, možno ide o omyl. Hneď ako sa Lewis zaoberá problémom kontrafaktuálov, zrejme sa už nevenuje problému príčinnosti. Hneď ako sa zaoberá podobnosťou možných svetov, nerieši už problém kontrafaktuálov, ani problém príčinnosti. Na jednej strane uznávam, že v určitých kontextoch sa javí byť zmysluplné spresniť rozdiely me-

⁷ Oponent by možno namietal, že debatu miestami posúvam z roviny *problém* do roviny *venovať sa problému*. Tieto dve roviny sú však úzko prepojené a celá úvaha v jednej sa dá formulovať v tej druhej rovine.

dzi problémom *A* a problémom *B* a pod. Na druhej strane je bizarné tvrdiť, že hoci sa niekto odvoláva na problém *B* pri riešení problému *A*, len čo rieši *B*, už nerieši *A*. Ak by sme prijali takýto pohľad, z filozofie by sa stala atomizovaná disciplína s nespočítateľným množstvom údajne odlišných problémov: Ak riešite problém zdôvodnenia alebo pravdy, neriešite problém poznania. Ak riešite problém intencie, neriešite problém konania. Ak riešite problém slobodnej vôle, neriešite problém zodpovednosti. Aký dopad by to malo na časť analytickej filozofie? Ak riešite problém pravdivostných podmienok „S vie, že p“, neriešite problém poznania. Ak riešite logickú formu výrokov o činoch, nevenujete sa problému konania.

Domnievam sa, že práve prepájanie, či dokonca akýsi „preklad“ problémov, sa stal veľmi plodnou súčasťou filozofie. Lewis napríklad navrhuje, aby bol „kľúčom“ k problému príčinnosti problém kontrafaktuálov. Pozor, je zrejme, že iný autor môže oponovať a navrhnúť, aby sa problém príčinnosti neriešil takto, ale povedzme cez problém manipulácií alebo cez problém pravdepodobnosti. Analogicky, samozrejme, môže Goodmana kritizovať i Bielik. Môže vyhlásiť, že problém odlišenia dvoch druhov induktívnych úsudkov sa nemá riešiť cez odlišenie zákonov od náhodných generalizácií, ale nejakou inou. Bielik však robí niečo iné. Jednoducho rozlíši dva problémy a povie, že ten druhý nie je prvým.

Nakoniec zväzme, čo by ostalo z prvého problému, ak by sa od neho „oddělil“ druhý a keby sme odmietli i akýkoľvek iný návrh prepojiť ho s alternatívnym „druhým“ problémom. Čo by ostalo z problému príčinnosti (nie keby ho napr. priaznivec regularitnej teórie odmietol vykladať ako problém kontrafaktuálov a navrhol vykladať inak, ale), keby ho niekto odmietol vykladať s odvolaním na čokoľvek iné? Ostalo by z neho vôbec niečo? Nevyprázdnil by sa natoľko, že by sme o ňom mohli povedať len niečo nanajvýš triviálne, ako „Ide o problém vymedzenia príčinnosti“? Veď ak sa na veci pozrieme bielikovskou optikou, čo sa stane s Humovým problémom indukcie (upozorňujem však, že *tu* mám na mysli problém zdôvodnenia indukcie všeobecne a nie odlišovanie dvoch tried induktívnych úsudkov)? Predsa Hume, napr. pri Goodmanovom výklade, považuje za „kľúč“ k problému usudzovania z minulého na budúce skúsenosť s pravidelným združením, resp. zvyk. Ak to takto vidí Hume, nemali by sme potom povedať, že len čo sa venuje problému pravidelného združenia či zvyku, nevenuje sa problému indukcie? Nemal by bielikovský záver znieť, že problém usudzovania na základe zvyku *nie* je problémom indukcie? Je zrejme, že takéto striktné oddeľovanie problémov nás vedie k absurdnostiam.

2. V skutočnosti je však situácia iná, ako ju formuluje Bielik. Vyššie som zvažil možnosť, že v Goodmanových úvahách o NZI odlišenie dvoch druhov induktívnych úsudkov figuruje ako jeden a odlišenie zákonov od náhodných generalizácií ako iný problém. (Naznačuje to aspoň časť Bielikových vyjadrení.) Po nahliadnutí do Goodmanovej práce zistíme, že to tak nie je. Podľa Goodmana ide v istom zmysle o ten istý problém. Podľa neho odlišenie medzi zákonmi a náhodnými generalizáciami nie je *klúčom* k akémusi inému problému odlišenia dvoch typov induktívnych úsudkov. V skutočnosti ide o *ten istý problém*, je to len jeho iná formulácia. Goodman to jasne hovorí vo viacerých pasážach, napr. keď formuluje jadro NZI v podobe otázok „[Č]o odlišuje zákonité alebo konfirmovateľné hypotézy od náhodných alebo nekonfirmovateľných hypotéz?“ (Goodman 1983, 80) alebo „Ktoré hypotézy sú potvrdzované svojimi pozitívnymi prípadmi?“ (Goodman 1983, 81). Pre Goodmana je problém odlišenia zákonov od náhodných generalizácií problémom odlišenia konfirmovateľných všeobecných hypotéz od nekonfirmovateľných hypotéz. Čo to znamená, ak to preložíme do Bielikom preferovaného slovníka odvolávajúceho sa na úsudky? (Pripomeňme si, že pri konfirmácii ide o potvrdenie záverov úsudkov ich premisami.) To, že pri NZI ide o problém odlišenia konfirmovateľných od nekonfirmovateľných hypotéz, možno jednoducho vyjadriť ako problém odlišenia úsudkov, ktorých záverom sú hypotézy prvého druhu, od úsudkov, ktorých záverom sú hypotézy druhého druhu. Z Bielikových vyjadrení sa zdá, že druhú záležitosť považuje za problém *indukcie*,⁸ preto by mal uznať, že i NZI je problém *indukcie*.⁹

3. Stačí len trochu ústretové čítanie Goodmana, aby sa ukázalo, prečo je celkom výstižné nazvať jeho problém „novou záhadou *indukcie*“. Predovšetkým je jasné, že Goodman sa netvári, že on predkladá ten jediný pravý problém indukcie. Veď predsa otvorene uznáva, že existuje Humov problém indukcie a jeho vlastný problém indukcie je *nový* problém. Ak by teda niekto zastával názor, že Humov problém je ten jediný pravý problém indukcie a nič iné nemožno považovať za problém indukcie, tak, samozrejme, disku-

⁸ Pozri napr. prvú vetu z uvedeného dlhšieho citátu, ktorá začína slovom „*klúč*“.

⁹ Mimochodom, ešte vo svojom prvom texte o NZI (hoci tam Goodmanovu záhadu chápe príliš úzko) ju sám Bielik predstavuje i s využitím dvoch druhov induktívnych úsudkov (I1) a (I2) (pozri Bielik 2011, 749). Odrazu je takýto preklad NZI nemožný? Teraz – ak tomu správne rozumiem – sa problém týkajúci sa dištinkcie medzi výrokmi *nedá* formulovať ako problém odlišenia medzi úsudkami?

sia skončila. Takýmto manévrom zabráni tomu, aby čokoľvek iné bolo považované za problém indukcie.

Goodmanov problém treba považovať za problém indukcie v inom zmysle. Ponúka sa tu viacero výkladov. Stručne spomeniem aspoň dva. Po prvé, Goodmanov problém možno formulovať v nadväznosti na diskusiu o Humovom probléme. Goodman v podstate odhaľuje to, čo si Hume pri riešení svojho problému indukcie nevšimol. Inak povedané, i keby sme ako Goodman uznali, že Hume vyriešil pôvodný problém indukcie, ostala tu minimálne jedna *súvisiaca* záležitosť, ktorej sa Humovo riešenie nedotýka. Ako Goodmanov problém súvisí s Humovým problémom? Zopakujem to ešte raz. Hume sa zaujíma o to, čo zdôvodňuje naše usudzovanie z minulého na budúce. (Prečo očakávam, že i ďalší kus kovu bude viesť elektrický prúd?) Podľa Huma je to zvyk založený na minulej skúsenosti. V tejto situácii však Goodman upozorňuje. Môžem teda vždy na základe opakovanej minulej skúsenosti usudzovať, že budúcnosť bude rovnaká? (Zrejme môžem na základe minulej skúsenosti usudzovať, že i ďalší kus kovu bude viesť elektrický prúd. Môžem však na základe minulej skúsenosti s tým, že všetci ľudia v tejto miestnosti mali vo vrecku mince usúdiť, že aj v budúcnosti to bude rovnako? Nie.) Goodman teda našiel nové úskalie, ktoré si Hume nevšimol (pre neho totiž niet rozdielu medzi spomenutým usudzovaním ohľadom vodivosti a mincí). Goodman teda poukazuje na *nový* (nejde mu totiž o zdôvodnenie indukcie vo všeobecnosti, ale o to, že treba rozlišovať medzi zákonmi a náhodnými generalizáciami), ale *súvisiaci* problém – stačí sa ešte raz zamerať na ich otázky uvedené v zátvorkách. Ak sa Humova otázka týka indukcie, ako je možné tvrdiť, že Goodmanova sa indukcie netýka?

Po druhé, stačí sa pozrieť do literatúry z filozofie vedy, aby sme zistili, že téma konfirmácie je úzko spätá s indukciou.¹⁰ Ako sa NZI týka konfirmácie? Nezabúdajme, že Goodman formuluje NZI v rámci rozboru Huma a *problému konfirmácie*. Goodman vlastne ukazuje, že nie každá všeobecná hypotéza je *potvrdivá*. Inak povedané, NZI možno sformulovať do otázky „Ktoré hypotézy sú potvrdzované svojimi pozitívnymi prípadmi?“ (Goodman

¹⁰ Čitateľovi odporúčam pozrieť niektorú z mnohých učebníc či príručiek filozofie vedy (pozri napr. Taliga – Schmidt 2013, kap. 2). Mimochodom, upozorňuje na to i Goodman: „induktívna logika, ako ju chápe Hempel, sa primárne zaoberá porovnateľným vzťahom konfirmácie medzi výrokmi“ (Goodman 1983, 67).

1983, 81) Goodmanovi teda ide o problém, ktorý vyvstáva pre konfirmáciu, a teda i v tomto zmysle je jeho NZI problém indukcie.¹¹

2. Goodmanov nominalizmus

Bielik uznáva, že pri diskusii o NZI prehliadol Goodmanov nominalizmus. V konečnom dôsledku však tvrdí, že ak sa dané stanovisko zoberie do úvahy, tak Goodman sa ocitne v ešte väčších problémoch: „Goodman nemôže z nominalistického hľadiska ani len zmysluplne sformulovať svoj nový problém“ (Bielik 2013b, 257). Bielikov („schematicky naznačený“) argument v prospech tohto záveru treba hľadať v jeho úvahe o nominalizme (pozri Bielik 2013b, 260). Stručne ju zhrniem. Bielik sa pýta: Môže nominalista, ktorý popiera existenciu vlastností a nutností vo svete, odlišiť predikát „zelený“ od predikátu „zedrý“ a zákon od náhodnej generalizácie? Zrejme nie. Veď oba predikáty, zdá sa, označujú rovnakú triedu objektov, a teda to vyzerá, že medzi nimi niet zmysluplný rozdiel. Navyše, keďže podľa nominalistu neexistuje žiadna prírodná nutnosť, o ktorej by vypovedal zákon, neexistuje zrejme nič, čo by fundovalo rozdiel medzi zákonom a náhodnou generalizáciou. Preto pre nominalistu nedáva zmysel pýtať sa na ich rozdiel. Hoci Bielik tu nehovorí priamo o Goodmanovi, ale skôr o akomsi nekonkrétnom nominalistovi, predsa miestami akoby toto stanovisko pripisoval Goodmanovi. Domnievam sa preto, že nebude nekorektné čítať to tak, že túto pozíciu pripisuje Goodmanovi. Je to totiž jediná Bielikova úvaha použiteľná na „dôkaz“ vyššie citovaného záveru, že Goodman nemôže svoj problém zmysluplne formulovať.

Lenže Bielik tu v skutočnosti nepredstavuje Goodmanovu pozíciu. Stačí pritom siahnuť po jeho krátkych článkoch Goodman (1949), (1953) a dozvieme sa o jeho názoroch na význam takých výrazov ako „zelený“ alebo „zedrý“ alebo prečítať si kapitolu vo *Fact, Fiction, and Forecast*, ktorá nasleduje hneď po kapitole venovanej NZI, a dozvieme sa o tom, v čom podľa neho spočíva rozdiel medzi zákonom a náhodnou generalizáciou.

¹¹ Výstižne to formuluje i M. Vondrášek: „Zákonitá hypotéza, tj. hypotéza, ktorá má charakter jakéhosi prírodného zákona, je takové obecné tvrzenie, ktoré je schopné prijímať podporu od svých instancí a je tedy také *promítnutelné* na neznámé či budoucí případy. Nahodilé zobecnění by těmito vlastnostmi disponovat nemělo.“ (Vondrášek 2012, 29-30) Pri NZI je jasná spojitosť medzi konfirmáciou („prijímať podporu“) a induktívnym usudzovaním („*promítnutelné* na neznámé či budoucí případy“).

Mimochodom, Goodmanovmu odlišeniu zákonov od náhodných generalizácií (t. j. jeho riešeniu NZI) som sa už stručne venoval vo svojej reakcii Zelenák (2012, 538–539) a podrobnejšie sa tejto téme venuje vo svojom článku Drobňák (2013). Preto len pripomeniem, že rozdiel tu podľa Goodmanu je, avšak aby sme ho vôbec zaregistrovali, museli by sme sa pokúsiť aspoň o trochu ústretové čítanie jeho názorov. Rozdiel totiž súvisí s jeho pojmom *ukotvenia* (entrenchment) a s našou jazykovou praxou a nie s nejakou prírodnou nutnosťou, na ktorú by sa zrejme odvolával bežný realista.

Môže teda Goodman zmysluplne formulovať svoj príklad s predikátom „zedrý“? Existuje v rámci jeho stanoviska nejaký rozdiel medzi „zelený“ a „zedrý“? Obmedzím sa na stručné a zjednodušené objasnenie pozitívnych odpovedí na uvedené otázky. Goodman tvrdí, že výrazy majú nielen *primárnu*, ale aj *sekundárnu* extenziu, preto dva termíny majú rovnaký význam, iba ak majú rovnaké obe extenzie (Goodman 1949, 5). Pod primárnu extenziu predikátu „zelený“ patria všetky zelené a predikátu „zedrý“ zasa všetky zedré veci. Pod sekundárnu extenziu patria všetky objekty spadajúce pod tzv. zloženiny (compounds) vytvorené z daných predikátov. Pod sekundárnu extenziu predikátu „zelený“ teda patria objekty označené zloženinou „zeleného-symbol“, konkrétnejšie napr. zloženinou „zeleného-opis“, „zeleného-obraz“ a i. Viem, že takéto zloženiny môžu vyzerat' nezvyčajne. Podstatné je však uvedomiť si, že pod ne spadajú konkrétne objekty/symboly (opisy, obrazy a pod.), napríklad tie, ktoré označujú zelené objekty. Pod zloženinu „zeleného-opis“ spadá teda výraz „zelený“, pretože tento výraz označuje zelené objekty. Analogicky, pod zloženinu „zeleného-obraz“ patria zelené obrazy. Ak teda medzi predikátom „zelený“ a „zedrý“ existuje rozdiel v sekundárnej extenzii, je medzi nimi rozdiel vo význame a Bielikova úvaha stojí na chybnom predpoklade. V čom sa líši sekundárna extenzia predikátov „zelený“ a „zedrý“? Napríklad v tom, že pod zloženinu „zedrého-opis“ spadá výraz „zedrý“, ale nie výraz „zelený“. Vyplýva z toho, že predikát „zedrý“ sa líši od predikátu „zelený“ a Goodman je schopný zmysluplne formulovať svoj príklad.

Goodmanove názory v tejto oblasti sú kontroverzné a boli i predmetom kritiky. Neprekvapí ma preto, ak s nimi oponent nebude súhlasiť. Dôležité je však to, aby vo svojej kritickej analýze rozoberal *Goodmanove* a nie nejaké iné názory, inak sa jeho námietky nedotýkajú Goodmanu ani NZI.

3. Záver

Môže to vyzerať zvláštne, že sa v reakcii venujem skôr Bielikovej odpovedi Macovi, ako výhradám, ktoré adresuje mne. Rozhodol som sa však uprednostniť diskusiu o samotnom Goodmanovom probléme, lebo to považujem za dôležitejšie a plodnejšie, ako spresňovanie jeho vyjadrení na moju adresu a mojich vyjadrení na jeho adresu.¹² V príspevku som sa pokúsil spochybníť jeho opätovnú kritiku NZI. Upozornil som, že Bielik predstavuje Humov problém indukcie dvojznačne. Jedna z jeho formulácií navyše Huma vykladá tak, akoby sa už on venoval Goodmanovmu problému. Preto Bielik dokáže odvodiť (chybný) záver, že NZI nie je nový, ale starý (Humov) problém. Okrem toho som kritizoval jeho výhrady voči tomu, že NZI nie je problém indukcie a uviedol som, v akom zmysle ju možno považovať za problém indukcie. Nakoniec som upozornil, že Bielik svoju kritiku zakladá na verzii nominalizmu, ktorá nie je Goodmanova.

Literatúra

- BIELIK, L. (2011): „Nová záhada indukcie“ a testovanie vlastností. *Filozofia* 66, č. 8, 746-754.
- BIELIK, L. (2013a): Goodmanova záhada a jej (neúspešné?) riešenie: Odpoveď R. Macovi. *Filozofia* 68, č. 4, 343-350.
- BIELIK, L. (2013b): K prezentácii paradoxu havranov a novej záhady indukcie. Odpoveď Eugenovi Zeleňákovi. *Organon F* 20, č. 2, 251-261.
- BONJOUR, L. (2010): Problems of Induction. In: Dancy, J. – Sosa, E. – Steup, M. (eds.): *A Companion to Epistemology*. 2. vyd. Oxford: Wiley-Blackwell, 638-643.
- COHNITZ, D. – ROSSBERG, M. (2006): *Nelson Goodman*. Chesham: Acumen.
- DROBNÁK, M. (2013): O empirickej evidencii hypotéz. *Filozofia* 68, č. 7, 615-620.
- GOODMAN, N. (1949) On Likeness of Meaning. *Analysis* 10, č. 1, 1-7.
- GOODMAN, N. (1953) On Some Differences about Meaning. *Analysis* 13, č. 4, 90-96.

¹² Uznávam, že hlavne v prípade dištinkcie medzi observačným a teoretickým som sa púšťal do zbytočného „domýšľania“ Bielikových názorov. Na druhej strane stále nerozumiem jeho rôznym vyjadreniam ohľadom (ne)pozorovateľnosti zedrosti: „To, že nerozumiem tomu, čo to znamená pozorovať zedrosť, ešte neznamená, že by som popieral možnosť, že ide o pozorovateľnú vlastnosť“ (Bielik 2013b, 258); „Dôvod, pre ktorý odmietam tvrdiť, že nejaký objekt (napríklad smaragd) pozorujem ako zedrý, je prostý“ (Bielik 2013b, 258).

- GOODMAN, N. (1983): *Fact, Fiction, and Forecast*. 4. vyd. Cambridge, Mass.: Cambridge University Press.
- HRKÚT, J. (2012): Nelson Goodman a otázka realizmu. In: Dostálová, L. – Marvan, T. (eds.): *Studie k filosofii N. Goodmana. Filosofický časopis. Mimořádné číslo 2012/1*, Praha, 55–64.
- HUME, D. (1996): *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- JENÍK, L. (2011): Východiská a konzekvence konstruktivismu Nelsona Goodmana. *Studia Aloisiana 2*, č. 4, 41–59.
- LEWIS, D. (1973): Causation. *The Journal of Philosophy* 70, č. 17, 556–567.
- MACO, R. (2012): Goodmanova záhada vyriešená? *Filozofia* 67, č. 2, 136–140.
- POPPER, K. R. (1983): The Problem of Induction. In: Miller, D. (ed.): *A Pocket Popper*. Glasgow: Fontana Press, 101–117.
- SANKEY, H. (2008) Scientific Method. In: Psillos, S. – Curd, M. (eds.): *The Routledge Companion to Philosophy of Science*. London: Routledge, 248–258.
- SCHMIDT, M. – TALIGA, M. (2013): *Filozofia prírodných vied*. Bratislava: aleph.
- VONDRÁŠEK, M. (2012): Goodmanův paradox: několik pokusů o řešení a jejich kritika. In: Dostálová, L. – Marvan, T. (eds.): *Studie k filosofii N. Goodmana. Filosofický časopis, Mimořádné číslo 2012/1*, Praha, 29–44.
- ZELEŇÁK, E. (2012): O paradoxe havranov, o novej záhade indukcie a o ich predstavení. *Organon F* 19, č. 4, 523–542.